

Emakeeleolümpiaad muutuste tuules

Merilin Aruvee

38. emakeeleolümpiaadi žürii esimees
ja Tallinna ülikooli emakeeleõpetuse lektor

2022/2023. õppeaasta emakeeleolümpiaadi põhiteema oli „Keelemuutused”. Žürii soov oli põlistada arusaama keelest kui pidevas ümberkujunemises ja voolamises olevast süsteemist. Keelemuutused on loomulikud, pidevad ning vältimatud. Need võivad avalduda grammatikas, tekstis ja suhtlus-situatsioonides, kus keelt kasutatakse. Sedamööda süveneti ka olümpiaadil muutustesse keele eri tasanditel: morfoloogias, sõnavaras, süntaksis, stiilis ja tekstiliikides ning suhtlustavades, hõlmates ka ilukirjandust, sest just poetikas võivad avalduda keele äärmised võimalused. Ülesannete eesmärk oli suunata õpilasi erinevates ajalistes ja valdkondlikes kontekstides keelemuutusi märkama, kõrvutama ning sügavuti analüüsima.

Omamoodi muutuste tuules on olümpiaad isegi, sest 38. olümpiaadist alates uurimistöövoo enam ei korraldata ning olümpiaadil sai osaleda üksnes ülesandevoo kaudu. Uurimistöövoo loobumise kasuks otsustati ühest küljest seetõttu, et ülesannetega kontrollitavad oskused erinevad neist, mida hinnatakse uurimistöös. Nii ei ole kõigil osalejatel lõppvoo pääsemiseks ühesugused eeldused. Aastad on näidanud, et uurimistöo koostajad ei saavuta tingimata edu lõppvoorus, seega valmistab ülesandevoo osalejaid lõppvoo jaoks paremini ette. Teisest küljest on olnud uurimistöövoo osalejate arv kõikuv, samuti ei ole tööd alati koostatud akadeemilistest tavadest lähtuvalt. Nii sai ühes emakeeleõpetajate ja teaduskooliga otsustatud, et olümpiaaditeemalised uurimistööd on edaspidi oodatud Eesti teadusagentuuri õpilaste teadustööde riiklikule konkursile.

Piirkonnavor – esimest korda üleni automaatkontrollitav

Piirkonnavor toimus nagu juba varasematelgi aastatel veebis õpikeskkonnas Moodle, kuid võrreldes möödunud kordadega oli test täielikult automaatkontrollitav. Kokku osales piirkonnavoorus 1812

õpilast. Noorimas vanuseastmes tegi töö 707 õpilast. Kõige enam osalejaid, ligi 300, oli Tallinnast ja Harjumaalt, seejärel torkasid osavõturohkuse poolest silma Tartu ja Võru linn ning Lääne-Virumaa. Keskmises vanuseastmes kirjutas töö 703 õpilast. Siingi oli üle 200 osavõtja Tallinnast ja Harjumaalt, 50 võistlejat Tartu ja Pärnu linnast, Lääne-Virumaalt, Võrust ja Saaremaalt oli osavõtjaid omajagu, 40 ringis. Vanimas vanuseastmes on osavõtjaid alati vähem, sel korral kirjutas töö 402 õpilast, kuid võistluspinge on vanimas rühmas alati suurim. Siingi oli kõige rohkem osalejaid linnadest, eelkõige Tallinnast, Tartust ja Pärnust. Töökirjutajaid jagus ka Harju- ja Tartumaale ning Lääne-Virumaale. Kõigis vanuseastmetes esines vähim töökirjutajaid Hiiumaal, kus siiski oli osavõtjaid igast rühmast.

Piirkonnavooru ülesandeid oli kokku kaheksa.

- Esimesena tuli õpilastel täita funktsionaalse lugemise ülesanne, mille alustekstiks olid Reet Kasiku artikli „Muutuv meedia – muutuv keel” (Oma Keel 2, 2004) katkendid.
- Teiseks tuli rinda pista vana kirjakeelega. Noorim vanuseaste pidi reastama vanu keelendeid, nagu näiteks *antabi* 'annab', *en too* 'ma ei too', *hakatkohen* 'hakaku'. Keskmisel vanuserühmal tuli sättida ajalisse järjekorda piiblitõlgete tekstikatked ning vanima astme ülesandeks oli ühendada eesti kirjakeele ajaloo suurkuju iseloomustus tema nimega. Seejuures oli iga isiku iseloomustuses kasutatud tema enda kõnepruugile iseloomulikke keelendeid.
- Kolmas ülesanne eeldas õpitud terminite tundmist: ühendada tuli tähendus ja termin.
- Neljandas ülesandes kontrolliti õpilaste arusaamu grammatiseerumise kohta.
- Viiendaks tuli liigitada koodikopeerimise näiteid ja teada, kas tegu on täieliku koopia, segakoopia, valikulise koopia või laenuga. Mõned sellised laused: *Minu paha, et sind müksasin; Pane like, kui sulle see video meeldib; Vara ärkamine pole minu jaoks optsoon.*
- Kuues ülesanne eeldas laienenud tähendusega sõnade või väljendite äratundmist, noorem rühm pidi need ära tundma lauselises ümbruses, keskmisele ja vanemale rühmale oli antud tekst.
- Seitsmendas ülesandes tuli sorteerida uudissõnu, nagu näiteks *avaus, eirama, haaksõna, iduleht, ilukiri, kestlik, kohuke, kärgpere,*

külmik, ja teada, kas need on sugenenud eesti keelde 19., 20. või 21. sajandil.

- Viimases ülesandes tehti tööd moodsa luulega. Noorim ja keskmine vanuseaste pidi Pöial on jala Alaska Instagrami luuletuses ära tundma kultuurinähtusi ja poetilisi elemente. Vanima vanuseastme ülesanne oli sama, kuid alustekstiks Genka ja DEW8 tekst.

Kõigi ülesannete lahendamisel toetas õpilasi olümpiaadi juhend, milles loetleti keelemuutustega seotud terminid ja kohustuslik lektüür, seega eeldas ülesannete täitmine üsna põhjalikku ettevalmistust. Vahest oli see ka põhjus, miks ülesandevoorus osales vähem õpilasi kui möödunud korral.

Kui varem on veebiolümpiaadidel olnud ka õpetajate kontrollitavaid ülesandeid, siis sel korral olid kõik ülesanded automaatkontrolliga. Eeliseks oli täpne punktiline eristumine, seega selgusid pingeread väga kiiresti võrreldes varasema protsessiga, kus žürii pidi piirkonnavoorude tööd üle kontrollima. Viperusi tuli siiski ette, sest koodikooperimise ülesandes ja uudissõnade ülesandes esines tõrkeid. Probleeme tõi kaasa ka vanima vanuseastme töö, kus tekkis segadus aja arvestamisega, sest Gustav Adolfi gümnaasiumis sattus just samal ajal olema voolukatkestus. Nii andis teaduskool neile aega juurde, mis omakorda häiris Moodle'i ajaarvestust: kuigi töö sulgus ettenähtud ajal, nägid kõik olümpiaaditegijad üle Eesti valet lõpukellaega. Žürii ja teaduskool vabandasid nii õpetajate kui ka õpilaste ees ning Gustav Adolfi gümnaasiumi õpilaste tööd hinnati eraldi üle. Edaspidi kasutatakse olümpiaadidel üksnes neid ülesandetüüpe, millega viperusi ei esinenud.

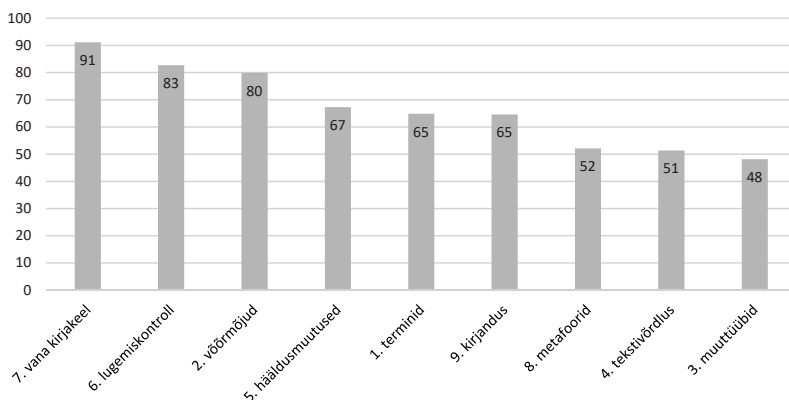
Lõppvoor Tallinna ülikoolis

Lõppvoor toimus 10.–11. märtsil Tallinna ülikoolis. Olümpiaadi meeskond hoolitses tulijate saabumise eest ning võistlejaid tervitasid ülikooli prorektor Kristi Klaasmägi ja eesti keele professor Reili Argus. Seejärel kirjutati kahes osas olümpiaaditööd, kus tuli kokku lahendada üheksa ülesannet.

I osas oli neli ülesannet, millest esimene kontrollis, kuidas õpilased olid omandanud terminid ja nende tähendused, mida tuli etteantud kirjanduse põhjal teada. Teises ülesandes tuli ära tunda lausenäidetes esinenud võõrmõjud, nt lauses *Kooli kodukord on leitav kooli kodulehelt*. Kolmandas ülesandes pidid kirjutajad tuvastama muuttüüpe Karl August Hermann'i kirjelduste põhjal. Neljas ülesanne eeldas loomingulisust ja

analüüsiostkust, sest eritleda tuli keelega mängivat luuletust ja teksti põhjal arutleda, kes võiks olla autor. Ülesande teises osas said võistlejad teksti luuletaja stiilis jätkata.

II osa sisaldas viit ülesannet. Viies ülesanne tugines eelnevalt loetud Pire Terase artiklile ning osalejatel tuli etteantud sõnade põhjal kindlaks teha, millises järjekorras on muutused keelde ilmunud. Noorimatel tuli järjestada sedasi sõnad *kuule, lõhe ja pähe*. Kuuendas ülesandes tuli asendada võõrmõjuline konstruktsioon eesti keelele omasega. Seitsmendas ülesandes pidid õpilased panema proovile oma vanade keelendite konstrueerimise oskuse. Georg Mülleri jutlustest võetud eri kirja­pildiga sõnade tagant tuli ära tunda nende tänapäevased kirjaku­jud, nt tuli teada, et Mülleri *kæßy, keßi, kæßi, kæssy, keßy* on tänapäeval *käsi*. Kaheksandas ülesandes tuli avada metafoorsete väljendite ja üksiksõnade tähendus, õpilastel tuli pakkuda, mida võiks tähendada näiteks *karvased ja sulelised, jupijumal* või *kirstunael*. Viimane ülesanne esitas kolm uudise teksti, millest esimene pärines 20. sajandi hakult, teine 1950ndatest ja viimane 1990ndate leheveergudelt. Teksti keelekasutust tuli võrrelda ortograafia, sõnavara, lausestuse ja tekstitavade põhjal.

Joonis. Lõppvoorüli olümpiaadiülesannete sooritused 100 palli skaalal

Kõige rohkem nähti vaeva tekstivõrdluse ülesandega, kus läksid segamini keeletasandid, eriti hätta jäadi lausetasandi eripärade kõrvutamisel. Peamiselt toodi välja ortograafia iseärasused, nt nenditi, et vanasti tehti palju vigu. Üsna hästi tunti ära nõukogude aja stiil ning osati selle eripära analüüsida, samuti märgati, et sada aastat tagasi oli uudise stiil hulga

poetilisem kui tänapäeval. Mõneti jäädi hätta ka metafoorsete keelendite seletamisega. Iseäranis keeruliseks sõnaks osutus *kirstunael*, mis tähendab muret valmistavat asjaolu või inimest. Kirjutajad pakkusid aga otsest tähendust, „sarga valmistamisel kasutatud nael“ või ka „peamine sissetulekuallikas/tegevusala“. Tõeliseks kirstunaelaks olümpiaadil osutus aga muuttüüpide ülesanne, siin nõudis pusi- mist kirjelduse alusel õige sõnatüübi äratundmine. Näiteks kui muuttüübi kirjeldus oli „Terwe silp -da, -me, -ne on ainsuse nimetawast ära kulunud, aga ainsuse omastawas on ta alles; osastawal ainsuses -t ja mitmuses -id ja mitmuse omastawal -te lõpuks.“, tuli leida kolm sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet mitmuse nimetava vormis. Õiged olid näiteks *hõbe, hale, kade* jne. Hoolimata keerukusest leidis ka maksimumpunkte teeninud lahendusi.

Žüriile pakkusid lusti kirjanduse ülesande vai- mukad vastused. Üllatas aga, et vaba- ja blankvärssi peeti 21. sajandi nähtuseks. Mõned kirjutajad läksid reaaliaga alt: kui teksti tegevus pidi aset leidma 1980ndatel, oli veider lugeda tegelasi bensukas hängimas ajal, mil sooja kohvi ja kabanossi asemel sai tanklas vaid bensiiniaure nuusutada.

Lõppvoorülesannete keskmised sooritused on kokkuvõtlikult esitatud joonisel. Rahule võis jääda ülesannetega, mis eeldasid õpilastelt ettevalmistust, nt vastati lugemiskontrolli ülesanded väga hästi (kuigi seetõttu oli ülesandel kesine eristusjõud). Georg Mülleri ortograafia lugemine ei valmista- nud õpilastele kuigivõrd raskusi, samuti osati väga teraselt kirjeldada erinevusi tänapäevase keelega võrreldes, esile toodi teistsuguseid tähemärke ja vokaalipikenduse *h-d*. Kõige raskemaks osutus selle ülesande puhul ära arvata lahenduseks saadud sõna *tunnismees* tänapäevast tähendust: et see tähendab

38. EMAKEELEOLÜMPIAADI TULEMUSED

Noorim vanuseaste

1. Sandra Mikk, Kadrioru saksa gümnaasium, VIII kl, õpetaja Kristel Vaiksaar
2. Paula Arula, Tallinna reaal- kool, VIII kl, õpetaja Reet Varik
3. Heleene Anton, Võru Kesk- linna kool, VIII kl, õpetaja Elina Allas
4. Olivia Kurrel, Tallinna inglise kolledž, VII kl, õpetaja Sirli-Leena Prausen
5. Laura Kirk, Tartu Hansa kool, VIII kl, õpetaja Merike Kütt
6. Andreas Kozlov, Pärnu Mai kool, VII kl, õpetaja Inga Kukkk

Keskmine vanuseaste

1. Helen Luurmees, Tallinna Mustamäe gümnaasium, IX kl, juhendaja Kaire Pihelgas
2. Paula Russak, Tartu Kesk- linna kool, IX kl, õpetaja Kairi Korde
3. Marta Kipper, Tallinna prantsuse lütseum, X klass, õpetaja Anneli Oidsalu
4. Margaret Luht, Miina Härma gümnaasium, IX kl, õpetaja Auli Auväart
5. Karl-Erik Volberg, Pärnu Sütevaka humanitaar- gümnaasium, X kl, Kaili Pääsukene
6. Anna Lee Tikks, Võru Kesk- linna kool, IX kl, õpetaja Aigi Musto

Vanim vanuseaste

1. Ellen Roper, Tallinna reaalkool, XII kl, õpetaja Anu Kell
2. Roosmari Raim, Võru gümnaasium, XII kl, õpetaja Ester Allas
3. Pille-Riin Kruus, Rapla gümnaasium, XII klass, õpetaja Maarika Lips
4. Anita Väli, Tallinna 21. kool, XII kl, õpetaja Merle Kaldjärv
5. Anne-Mai Adamberg, Gustav Adolfi gümnaasium, XII kl, õpetaja Ülle Salumäe
6. Triinu Alliksaar, Tartu Jaan Poska gümnaasium, XII kl, õpetaja Ulve Mägi

'tunnistaja' ja mitte 'advokaat'. Kõigi ülesannete ja võtmetega saab tutvuda teaduskooli lehel.¹

Õhtuses programmis lahutasid osavõtjate meelt kirjanikud Jan Kaus ja Indrek Koff, kes olid oma kava „Stiiliharjutused“ kohendanud olümpiaadil osalejatele sobivaks. Kirjanikud näitasid, kuidas ühte ja sama teksti saab erinevat moodi ette kanda. „Stiiliharjutuste“ tõukeks on 2007. aastal ilmunud prantsuse kirjaniku Raymond Queneau samanimelise raamatu eestindus. Tekst keskendub ühele veidrale juhtumile Pariisi kesklinna ühistranspordis, millest kirjanik on loonud 99 versiooni, näidates seega, kuidas keelt muuta ja sellega mängida. Samal ajal kui olümpiaadilised nautisid meeolukat kirjanike *stand-up*'i, parandasid žürii liikmed töid ja selgitasid välja emakeeleoskajate

ladviku. Kultuuriprogramm jätkus hommikul, mil osalejad said külastada Tammsaare muuseumit. Seejärel peeti pidulik aktus Tallinna ülikoolis. Esines teismeliste keele projekti uurija, Tartu ülikooli kaasprofessor Virve-Anneli Vihman ning žürii andis parimatele üle auhinnad.

Eesti ülikoolides saavad eritingimustel õppima asuda 1.–10. koha pälvinud vanima vanuseastme õpilased, lisaks esikuuikule ka Emma Liisa Lõhmus, Doris Piik, Johanna Martinson ja Laura-Liisa Tõldsepp. Žürii soovib omalt poolt kõigile õpilastele ja õpetajatele palju õnne!

38. emakeeleolümpiaadi korraldas Tallinna ülikool ning žüriisse kuulus üheksa inimest. Esimees oli emakeeleõpetuse lektor Merilin Aruvee, lõppvooru vedas eesti keele lektor Annika Viht, ülesandeid koostasid eesti keele professor Reili Argus, eesti keele lektor Annika Hussar, rakenduslingvistika lektor Helin Kask, eesti kirjanduse dotsent Ave Mattheus ja kirjandusõpetuse lektor Joosep Susi. Doktorantidest löid kaasa Karin Zurbuchen ja Andra Kütt ning korraldusliku poole pealt aitasid žüriid Merje Olm ja Kaia Ljaš.

39. emakeeleolümpiaadi korraldab Tartu ülikool ning korraldust veab eesti ja soome-ugri keeleteaduse nooremteadur Katrin Leppik, teema on tänavu eesti keele hääldeus.

¹ <https://teaduskool.ut.ee/et/emakeeleolumpiaadi-arhiiv>